

2. **Крайнов І.П.** Стратегія впровадження інноваційної системи управління матеріальними та енергетичними циклічно замкненими потоками (сировина, матеріали, речі, вторинна сировина, відходи) в техногенній сфері України // І-й міжнародний конгрес "Захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування". 28-29 травня 2009 р. / І.П. Крайнов, Г.Г. Філіпчук. – Львів : НУ "Львівська політехніка", 2009. – С. 67.
3. **Екологічна енциклопедія.** – К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2006. – Т. 1. – 430 с.
4. **Статистичний збірник. "Довкілля України".** – К., 2006. – С. 48-138.
5. **Статистичні дані обласного управління.** – Івано-Франківськ. – 2009. – С. 145.
6. **Савчук Л.Я.** Еколого-географічний аналіз захворюваності населення Івано-Франківської області / І-й міжнародний конгрес. Захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування. 28-29 травня 2009 р. – Львів : НУ "Львівська політехніка", 2009. – С. 74.
7. **Пендерецький О.В.** Оцінка екологічної ситуації в зоні впливу Бурштинської ТЕС : дис. ... канд. техн. наук: спец. 21.06.01. – Івано-Франківськ, 2005. – Т. 1. – С. 202.
8. **Липунов И.Н.** Использование твердых отходов в производстве материалов строительного назначения / И.Н. Липунов, А.А. Юпатов, В.И. Аликин // Экология и промышленность России, январь, 2009. – С. 19-23.
9. **Адаменко О.М.** Концепція екологічної (природно-техногенної) безпеки // Науковий вісник ІМЕ. – Івано-Франківськ. – 2001. – № 3. – С. 15-18.
10. **Челядин Л.І.** Чинники і ризики забруднення довкілля та їх вплив на показник екологічної безпеки об'єкта / Л.І. Челядин, Л.І. Григорчук, В.Л. Челядин // Науковий вісник ІФН-ТУНГ. – Івано-Франківськ. – 2009. – № 1. – С. 45-50.
11. **Челядин Л.І.** Техногенна сировина та її утилізація / Л.І. Челядин // Науковий вісник ІМЕ. – Івано-Франківськ. – 1999. – № 1. – С. 203-205.
12. **Челядин Л.І.** Очистка пластових вод на нафтопромислах / Л.І. Челядин, С.В. Федюк, В.Л. Челядин // Екологія довкілля та безпека життєдіяльності. – 2002. – № 3. – С. 46-50.

УДК 630*582.894

Аспір. Н.А. Піць¹ – НЛТУ України, м. Львів

ПЕРСПЕКТИВНІ РЕКРЕАЦІЙНІ ТЕРИТОРІЇ ШАЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

Наведено обґрунтування розвитку перспективних для рекреаційної діяльності територій у межах Шацького національного природного парку. Встановлено, що застосування проаналізованих принципів виділення рекреаційних зон сприятиме раціональному та цільовому використанню їх з метою вирішення комплексних завдань щодо охорони природи та задоволення рекреаційних потреб суб'єктів відпочинку в парку.

Ключові слова: рекреація, рекреаційні ресурси, потенційні рекреаційні зони, рекреаційний ландшафт.

Post-graduate N.A. Pits – NUFWT of Ukraine, L'viv

Shatsk national natural park perspective recreation territories

The present paper is dedicated to questions of selecting and proving of perspective recreation territories development within the Shatsk National Natural Park (SNNP). It is set that application of the analysed principles of selection of recreation areas will be instrumental in the rational and having a special purpose use them with the purpose of decision of complex tasks in relation to conservancy and satisfaction of recreation necessities of subjects of rest in a park.

Ключові слова: recreation, recreation resources, potential recreation zones, recreation on landscape.

¹ Наук. керівник: проф. В.П. Кучерявий, д-р с.-г. наук – НЛТУ України, м. Львів

Постановка наукової проблеми та її значення. В умовах зростаючих потреб оздоровлення населення потребують вдосконалення науково обґрунтовані принципи формування рекреаційних зон на територіях державного природно-заповідного фонду. У сучасних умовах активно розгортається екологічна мережа природно-заповідних територій, частина з яких потенційно важлива для розвитку рекреації та туризму. У західних областях України найперспективнішим у цьому контексті можна вважати Шацький НПП. На його території запроваджено новітні підходи до формування та оптимізації рекреаційного зонування, ведення рекреаційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. На початку 70-х рр. XX ст. дедалі активніше висвітлювали питання розвитку рекреаційних територій, їх впорядкування та догляду [6]. Перспектива рекреації починає розглядатись як умова забезпечення важливих біологічних функцій, що сприяють оздоровленню громадян, покращенню потенційної працездатності. Таким чином, рекреаційний потенціал набуває економічного значення і на кожній конкретній території визначається шляхом оцінки наявності та стану природних ресурсів, об'єктивних умов щодо можливостей раціонального природокористування. При цьому, важливими є і різні суб'єктивні чинники, які забезпечують можливості та переваги просторового та інфраструктурного розвитку обраної території. Ресурсний територіальний потенціал становить основу просторової організації туризму та розвитку рекреації. У цьому сенсі до найважливіших рекреаційних ресурсів належать природні, історико-культурні та соціально-економічні [4]. Оскільки компоненти ландшафтних комплексів формують потенціал природних рекреаційних ресурсів, то їхні властивості повинні мати сприятливі для рекреаційної діяльності якісні та кількісні параметри, що відповідають потребам відпочинку, лікування та оздоровлення суб'єктів рекреації. Рельєф, залежно від ступеня розчленованості, сприяє формуванню пішохідного, гірськолижного, водного та інших видів відпочинку, а також зумовлює естетичність території. Кліматичні характеристики території повинні враховувати сонячний, температурний, вітровий режими, вологість повітря та опади, що оцінюються з врахуванням теплового стану людини та її потреб [5]. Гідрологічні складники потенційної рекреаційної зони також є сприятливим рекреаційним чинником, оскільки річки, озера, ставки, водосховища створюють можливість для водних видів спорту, прогулянок на воді, купання, любительського рибальства. Лісові рекреаційні ресурси є однією з головних умов для визначення та формування рекреаційних зон. Важливе значення має ступінь благоустрою лісових територій, їхній видовий та віковий склад, продуктивність, загальна залісненість території [1-3]. Рекреаційне використання лісових ресурсів здебільшого залежить від їхньої приуроченості до відповідних місцевостей. Компоненти ландшафтних комплексів, їхні властивості можуть сприяти, обмежувати або перешкоджати організації чи здійсненню рекреаційної діяльності. Ландшафт комплексно відображає потенційні властивості природного середовища, тому для будь-якого проекту потрібне ландшафтне обґрунтування [10]. Усі рекреаційні ресурси за ступенем впливу на формування та розвиток рекреаційної діяльності на певній території можна розділити на такі групи:

- ресурси, функціонально потрібні для конкретних видів відпочинку;
- ресурси, що впливають на процес відпочинку та його ефективність;
- ресурси, що впливають на можливість рекреаційного будівництва та функціонування інфраструктури [8].

Рівень концентрації та комбінування рекреаційних ресурсів визначає масштаби перспективної рекреаційної зони та її спеціалізацію. Рекреаційна зона може бути інтегральною, що охоплює всі види рекреаційної діяльності, або спеціалізованою, залежно від наявних рекреаційних ресурсів.

Вивчення рекреаційного попиту та потреб суб'єкта рекреації. Природно-ресурсний потенціал Шацького поозер'я створює всі можливості для ефективного розвитку рекреаційного комплексу. Живописні ландшафти, рельєф і клімат, сприятливі для водних видів спорту і відпочинку, найрізноманітніші (зокрема – унікальні) аквальні екосистеми зумовлюють високий рекреаційний попит у цьому регіоні [9]. Виділяють складники різних рівнів рекреаційних потреб, зокрема: потреба пізнання та активних розваг, відновлення фізичних кондицій організму, духовне відновлення особистості. Потреби рекреанта фіксовані комплексом оздоровчих, лікувальних, культурно-пізнавальних та інших занять і залежать від наявності потрібних для реалізації цього комплексу природних умов і ресурсів. До питання рекреаційного попиту треба підходити індивідуально. Однак естетична привабливість ландшафту, висока розчленованість рельєфу, наявність оглядових майданчиків, унікальних пам'яток природи та культурних надбань того чи іншого регіону завжди матимуть рекреаційний попит. Тому, під час формування потенційної рекреаційної зони потрібно прагнути до забезпечення рівноваги між попитом на рекреаційні ресурси території та її потенційними можливостями.

Принцип рекреаційної ємності території та оцінка можливих наслідків рекреаційного природокористування. У разі рекреаційного планування потрібне визначення допустимих та оптимальних навантажень на ландшафт, які забезпечують стійкість природних комплексів – важливу умову збереження рекреаційного потенціалу території [5]. Стійкість до рекреаційних навантажень залежить від багатьох природних чинників: крутості схилів, типу ґрунтового покриву, складу та віку трав'яного, чагарникового та деревного покриву, кліматичних характеристик тощо, а також різновиду рекреаційних занять та кількості рекреантів. Критичне рекреаційне навантаження на досліджувану територію не повинне перевищувати очікуваного потоку туристів, тобто оптимальної місткості території. Потрібно зазначити, що не можна визначити загального навантаження, якщо невідомі прогнозований термін перебування суб'єкта відпочинку на рекреаційній території та тривалість самовідновлення пошкоджених рекреаційною діяльністю елементів природних комплексів. Коли розриваються зв'язки між компонентами природного комплексу, порушуються процеси обміну речовин та енергії, відбувається рекреаційна дигресія. Вона виявляється в погіршенні санітарного стану, естетичного вигляду території, в розвитку несприятливих процесів (площинної ерозії, зсувів) через тривале неконтрольоване використання рекреаційної території. Конструювати виділену для провадження рекреації територію треба з урахуванням просторово-часових параметрів, що допоможе організувати рек-

реаційну діяльність на цій території ефективніше, правильно розподілити рекреаційне навантаження.

Виділення перспективних рекреаційних територій Шацького НПП.

Унікальність природного середовища Шацького НПП дає змогу зробити масовий відпочинок одним з видів господарського використання природоохоронної території парку. Проте, у разі рекреаційного використання природних комплексів ступінь їхньої стійкості, зумовлюється можливістю протистояння екологічним навантаженням техногенного середовища. Зокрема, безпосередньо на території національного природного парку дегресія викликається рекреаційним і господарським використанням території. З іншого боку, під час рекреаційного використання природного середовища виникають деякі несприятливі для неї зміни, які за великої кількості відпочивальників на певній території можуть виявитись небезпечними для продовження звичайного розвитку природних компонентів.

Головним завданням під час планування зон масового відпочинку є збереження природи у продуктивному стані, тобто природні ресурси повинні не втрачати своєї здатності до самовідновлення. Це завдання вирішується насамперед методом визначення гранично допустимої місткості території з погляду збереження її природних ресурсів, оскільки швидкість дегресії залежить від зовнішнього втручання людини на природне середовище [3].

У межах зони регульованої рекреації було виділено парк зони короткочасного відпочинку, куди увійшли ліси вздовж екологічних стежок на площі 4,4 га, решту лісових насаджень віднесено до ландшафту "рекреаційного лісу" згідно з функціональним зонуванням території парку. У лісах зони стаціонарної рекреації виділено три ландшафти, це парк зони короткочасного відпочинку, куди увійшли існуючі рекреаційні пункти та еколого-пізнавальні стежки, розташовані на території безпосереднього підпорядкування дирекції парку на площі 9,1 га; лісопарк – заліснені ділянки території закладів відпочинку з елементами благоустрою території на площі 14,4 га; та відповідно 608,5 га вкритих рослинністю земель постійного користування Шацького НПП віднесено до ландшафту рекреаційного лісу, згідно з функціональним зонуванням території. До ландшафту ліс зеленої зони господарської функціональної частини парку віднесено ліси в межах сіл та селищ. До ландшафту "лісопарків" віднесені існуючі парки і сквери в межах сельбищної забудови та перспективні ділянки лісових насаджень в межах населених пунктів. Парк зони короткочасного відпочинку на площі 2,7 га – це існуючі рекреаційні пункти в межах лісів Державного підприємства "Шацьке УДЛГ". Решта лісів за межами населених пунктів сільських та селищної ради, лісів господарських зон Шацького навчально-дослідного підприємства лісового господарства та національного парку віднесено до ландшафту "рекреаційний ліс".

Висновки. Принцип екологічного ризику в рекреаційному природокористуванні має надзвичайно вагомий вплив на подальший розвиток і функціонування даної території як рекреаційного осередку. Тому для будь-якої території є екологічна межа щодо використання рекреаційних ресурсів. У процесі формування рекреаційних зон потрібно прагнути досягнути оптимальної

рівноваги між природними передумовами, можливостями та потребами споживачів рекреаційних ресурсів певної території з метою збереження довкілля та динамічного використання складників ландшафтів за умов інтенсивного рекреаційного використання цієї території. Побудова ландшафтних карт, які відображають об'єктивну структуру природного комплексу і дають синтетичне уявлення про природні умови території, мають виняткове значення для обґрунтування виділення перспективних рекреаційних територій. Їх використовують під час складання планів господарського розвитку, зокрема рекреаційного, оскільки ці карти відображають цілісні, об'єктивно існуючі ПТК [7]. Ландшафтно-рекомендаційні карти рекреаційного призначення фіксують рекреаційний потенціал ПТК нижчих рангів: можливе розміщення баз відпочинку, туристичних стоянок, оздоровчо-лікувальних закладів, ділянок, естетично та культурологічно цінних об'єктів тощо, тобто відтворюють кількісну та якісну просторово-змістовну інформацію, яка підлягає аналізу та оцінці під час формування перспективних рекреаційних зон парку. У цьому випадку особливо важливим у рекреаційному оцінюванні території національного парку є перехід від характеристик окремих природних ресурсів до характеристик їх просторових сполучень, від кількісних оцінок – до якісних, від часткових – до інтегральних [11]. Взаємопов'язане застосування проаналізованих принципів виділення рекреаційних зон сприятиме раціональному, цільовому використанню їх з метою вирішення комплексних завдань щодо охорони природи та задоволення рекреаційних потреб суб'єктів відпочинку в Шацькому національному природному парку.

Література

1. **Бондаренко В.Д.** Ліс і рекреація в лісі : навч. посіб. / В.Д. Бондаренко, О.І. Фурдичко. – Львів : Вид-во "Світ", 1994. – 232 с.
2. **Воловик В.М.** Ландшафтний аналіз рекреаційних умов та ресурсів Східного Поділля : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук. – К., 1997. – 23 с.
3. **Генсирук С.А.** Рекреационное использование лесов / С.А. Генсирук, М.С. Нижник, Р.Р. Возняк. – К. : Вид-во "Урожай", 1987. – 245 с.
4. **Методические рекомендации по планировке** зон туризма / Научн. руководитель канд. техн. наук, доц. В.М. Орехов. – К. : НИИП градостроительства, 1973. – 64 с.
5. **Міллер Г.П.** Ландшафтознавство: теорія і практика : навч. посіб. / Г.П. Міллер, В.М. Петлін, А.В. Мельник. – Львів : Вид-во ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 172 с.
6. **Преображенский В.С.** География и отдых / В.С. Преображенский, Ю.А. Веденин. – М. : Изд-во "Знание", 1971. – 48 с.
7. **Рекреационные системы** / под ред. Н.С. Мироненко, М. Бочкарова. – М. : Изд-во МГУ, 1986. – 136 с.
8. **Сажнєва Н.** Значення рекреаційних передумов у формуванні територіальних рекреаційних систем // Сучасна географія та навколишнє природне середовище // Збірник наукових праць. – Вінниця : Рекламна Агенція "Старт Трек", 1999. – С. 83-84.
9. **Теоретические основы рекреационной** географии. – М. : Изд-во "Наука", 1975. – 224 с.
10. **Шищенко Е.П.** Анализ ландшафтной структуры и оценка лесостепных и степных ПТК для целей территориального проектирования // Физическая география и геоморфология. – К., 2006. – Вып. 37. – С. 10-16.
11. **Яковенко І.М.** Про зміст і методику розробки комплексної картографічної моделі регіонального рекреаційного природокористування // Український географічний журнал. – 2003. – № 2. – С. 38-43.